

Robovi u antičkom Rimu

Lonić, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:919403>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju

Preddiplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Lucija Lonić

ROBOVI U ANTIČKOM RIMU

Završni rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Preddiplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

ROBOVI U ANTIČKOM RIMU

Završni rad

Studentica:

Lucija Lonić

Mentorica:

Izv.prof.dr.sc. Ivana Jadrić - Kučan

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Lucija Lonić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Robovi u antičkom Rimu** rezultat mojeg vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušteni način, odnosno nije prepisan iz nercitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovog rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili drugoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 15. listopada 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. TKO SU BILI ROBOVI?	2
3. KAKO SE POSTAJALO ROBOM?	5
4. ŽIVOT ROBOVA	6
5. POSLOVI ROBOVA	9
5.1.FAMILIA URBANA	10
5.2.FAMILIA RUSTICA	11
5.3.OSTALI POSLOVI.....	12
6. KAZNA ZA ROBOVE	14
7. POBUNE ROBOVA	16
8. OSLOBOĐENJE OD ROPSTVA	19
9. ZAKLJUČAK	22
10. POPIS LITERATURE	23
11. SAŽETAK	25
12. ABSTRACT	26

1. UVOD

U ovom završnom radu raspravljat će se o pojmu ropstva, koje je zauzimalo značajno mjesto u društvu antičkog Rima. Ropstvo u svojem izvornom obliku postoji i danas. Međutim, uvidom u dostupnu literaturu bilo na hrvatskom bilo na stranim jezicima dolazi se do spoznaje da je robovlasništvo u to vrijeme bilo nešto bez čega rimsko društvo ne bi funkcioniralo. Moguće je pretpostaviti da ni Republika ni Carstvo bez njega ne bi postojali u onom sjaju kakav je zabilježen u literaturi. U prvom poglavlju, prije opisa života, poslova i prava rimskih robova, definira se sam pojam ropstva. Detaljno se opisuje značenje ropstva i odgovara se na pitanja u vezi s podrijetlom robova. U navedenom poglavlju objašnjava se koliko je težak bio njihov život. Na početku su si robovlasništvo mogli priuštiti bogati ljudi i to samo po nekoliko. U prvom se poglavlju zapaža da su mnogi rimski carevi s vremenom ipak htjeli podići svijest o robovima te donijeli mnoge zakone kojima su podigli ropstvo na veću razinu te im na taj način pokušali barem donekle olakšati život i poboljšati uvjete u kojima žive. U drugom je pak poglavlju objašnjeno na koje je sve načine čovjek mogao postati robom. Postojali su mnogi načini na koje se moglo zapasti u ropstvo te ih je bilo teško izbjeći. Vješti i obrazovani robovi imali su bolji životni standard od onih koji to nisu bili. U trećem poglavlju opisuje se kako su robovi živjeli. Način i uvjeti života te pravila koja su morali poštovati nisu bili nimalo jednostavni. Uskraćene su im brojne mogućnosti poput sklapanja braka, a neki su se bili primorani baviti prostitucijom jer bi njihov gospodar u tome vidio laki način zarade. U navedenom poglavlju saznaje se da svi robovi ipak nisu bili tretirani na isti način. Manjina je bila cijenjena i prema njima se odnosilo humanije. Četvrto je poglavlje posvećeno poslovima robova te se objašnjava podjela na *familiju urbanu* i *familiju rusticu*. Poslova za robove bilo je napretek, od jednostavnijih kao što su *sunomenclatores* do težih poslova u poljoprivredi. Peto i šesto poglavlje posvećeni su pobunama robova i kaznama za robove. Iako nisu htjeli sasvim ukinuti ropstvo, sloboda je ipak bila ono za čime su žudjeli. Svoju slobodu nisu uspjeli izboriti utrima krvavim pobunama, no neki su ipak imali tu sreću da postanu oslobođenici.

Cilj rada na što je bolji i temeljitiji način prikazati život robova, razvoj instituta ropstva tijekom povijesti te prava robova.

2. TKO SU BILI ROBOVI?

Da bismo započeli priču o robovima, prvo se treba dotaknuti pojma ropstva. Danas postoji mnogo definicija ropstva, no većina autora služi se definicijom rimskog pretora Florencija iz sredine 4.st.pr.Kr. Florencije objašnjava kako je ropstvo institucija zakona ljudi (*ius gentium*) u kojoj je osoba stavljena u vlasništvo nekoga drugog. Prvi počeci ropstva uočavaju se na početku 3.st.pr.Kr. Postoje i neki drugi izvori poput povjesničara Dionizija Halikarnaškog koji navodi da je majka rimskog kralja Servija Tulija (*Servius Tullius*) zapravo bila latinska princeza dovedena u Rim kao ropkinja. U samim počecima robove su imali samo bogati ljudi i to samo po nekoliko. U kasnijim razdobljima to je postala svakodnevica jer je rimsko društvo ovisilo o njima.¹

Robova brojčano nije bilo puno, a samo su neke kuće imale više od jednog roba. Najviše robova imao je car koji ih je posjedovao kako se pretpostavlja i po 20-ak tisuća.² Tijekom 4. st.pr.Kr. broj robova znatno se povećao, prvenstveno zbog ekspanzionističkih ratova. Kao rezultat tih ratova 173.pr.Kr. oko 10 000 ligurskih Stacijeljana prodano je u roblje, dok je ostatak došao iz Sardinije i Hispanije te Grčke i Afrike.³

U kasnijim razdobljima, oko 1. pos. Kr., od sveukupno 900 tisuća stanovnika njih od 300 tisuća do 350 tisuća bili su robovi. U vanjskim provincijama robova je bilo puno manje. Za vrijeme vrhunca carstva, sredinom 2. stoljeća, robova je bilo oko 10 milijuna odnosno jedna šestina ukupnog stanovništva. Kao što je ranije navedeno, Rimljanima nije bila bitna etnička pripadnost roba, već samo da nije podrijetlom iz Rima.⁴ Prava robova povećala su se u budućim stoljećima zahvaljujući carevima poput Klaudija, Hadrijana, Nerona i Antonina Pija. Sredinom prvog stoljeća car Klaudije donio je zakon o oslobađanju bolesnih i nemoćnih robova kojih su se odrekli gospodari, dok je car Neron zaposlio prefekta grada Rima koji je bio nadležan u slučajevima nepoštovanja robova ili lošeg postupanja prema njima za koje bi bili odgovorni njihovi gospodari. Car Hadrijan zalagao se protiv prodaje robova pa je tako donio zakon kojim se zabranjuje prodaja robova posrednicima i onima koji

¹H. BASTA, 2017, 54.

²J. CARCOPINO, 1981, 74.

³E. CRAVETTO, 2007, 278-279.

⁴TONER, J., 2015. – The Roman Slavery, <https://www.unrv.com/slavery.php> (04.08.2021.)

su zaduženi za organiziranje gladijatorskih borbi. Ubrzo nakon toga car Antonin Pio zabranjuje ubojstvo roba na zahtjev njegova gospodara.⁵

Neki od pokazatelja slobode robova činjenica je da su mogli posjedovati vlastiti posjed. Ako bi rob primjerice bio u mogućnosti da kupi vlastiti posjed, time je mogao sebi zajamčiti slobodu. Ipak, unatoč navedenim pravima, njegov status u rimskom društvu nije bio na visokoj razini, već je on još uvijek bio najniži mogući. Rimljani robove nisu smatrali osobama, već vlasništvom svojih gospodara. Većina rimskih robovapodrijetlom je bila iz Egipta, Azije i Etiopije. Neki robovi bili bi tretirani kao članovi obitelji u kojoj služe, a drugi su pak živjeli u teškim i nehumanim uvjetima. Većina stanovnika Rima gledali su na njih kao na posjed, bezvrijedna bića kojima mogu zapovijedati. Međutim, nabaviti roba u Rimu nije bilo jeftino. Neki su bili prilično skupi, a cijena se razlikovala ovisno o spolu. Tako je primjerice cijena za muškog roba za vrijeme vladavine cara Augusta bila 500 denarija. S druge strane, ženske robinje imale su ipak višu cijenu, ukupno 600 denarija. Prema navodu iz Pompeja u razdoblju oko 79 po Kr. nekoliko je robova prodano za cijenu od sveukupno 2500 sestercija odnosno 625 denarija. S obzirom na to da su za njih izdvojili veliki novac, Rimljani su morali paziti na svoje robove i držati do njihova zdravlja. Kad bi se previše zadužili zbog plaćanja robova, neki bi se Rimljani sami prodali u roblje te, primjerice, postajali gladijatori kako bi otplatili svoj dug.⁶

Iz domaće i svjetske literature vidljivo je da su Rimljani posjedovali najveći broj robova. Većina tih robova dolazila je u Rim iz ratova ili uslijed piratskih otmica. U prosjeku su robovi umirali u 20-im ili 30-im godinama života. Razlog su uglavnom bili teški i nehumani životni uvjeti. Broj robova povećavao se istoga što su žene ropkinje spavale s gospodarima i rađale novu djecu u ropstvo. Svako dijete majke ropkinje Rimljani su smatrali robom. Spol je činio veliku razliku u pogledu životnih uvjeta. Muški robovi radili su puno teže poslove poput primjerice rudarenja, industrije ili mlinarstva, dok su žene obavljale lakše poslove.⁷

Za usporedbu, način na koji su Grci tretirali svoje robove bilo je puno humaniji u odnosu na Rimljane. Gospodar bi u Grčkoj poštovao prava roba kao čovjeka. Tako robovi u Rimu za vrijeme jela nisu smjeli jesti za stolom svojeg gospodara. Za njih bi bio postavljen *subsellium*, odnosno klupa gdje bi svi zajedno sjedili s gospodarevom djecom i osobama niže klase.⁸

⁵J. CARCOPINO, 1981, 66-67.

⁶TONER, J., 2015. – The Roman Slavery, <https://www.unrv.com/slavery.php> (04.08.2021.)

⁷MADDEN, J., 1996., 109 - 123

⁸W. A. BECKER, 1844, 217-218.

Autor Keith Bradley u članku „Roman Slavery and Roman Law“ iz 1988. opisuje kako su se robovi svojim fizičkim karakteristikama bitno razlikovali od ostalih ljudi u Rimu. Tijela su im od glave do pete bila prepuna modrica i ožiljaka koje bi dobili od svojih gospodara. Glave su im bile do pola obrijane a put skoro žuta.⁹

Važnost roba u rimskim obiteljima bila je posebno naglašena na rimskoj svetkovini *Compitalia*, koja se održavala u prosincu ili siječnju. Tada su na glavnom raskrižju svakog bitnog susjedstva u Rimu obitelji lutkama (muškim ili ženskim) ukrašivale svetišta *Lares Augusti*. Za svakog slobodnjak u obitelji stavljala se lutka, a za roba lopta. Iako se i time roba razlikovalo od ostalih članova obitelji, robovima to nije bilo važno. Oni su se htjeli bar na taj način osjećati kao pripadnicima rimske obitelji u kojoj žive.¹⁰

⁹K. BRADLEY, 1988, 478-482.

¹⁰P.A. CARTLEDGE, K.R. BRADLEY, 2011, 338.

3.KAKO SE POSTAJALO ROBOM?

U antičkom Rimu postojalo je mnogo načina na koje je pojedinac mogao postati robom, kao što su piratske otmice, dugovi te rat – najčešći uzrok ropstva. Tako je u literaturi očuvan zapis u kojem Scipion Afrički prodaje neprijateljsku populaciju iz Kartage u ropstvo. Postoje i zapisi u kojima se navodi kako je poznati rimski vojskovođa Julije Cezar u mladosti također odveden u ropstvo, no kasnije je otkupljen za 50 talenata kad su pirati shvatili tko je on. Robom su mogli postati i oni koji su bili optuženi zbog počinjenja kaznenih djela i to tijekom izvršenja kazne. Ljudi koji nisu bili u stanju platiti dug također bi postajali robovi jer je vjerovnicima dano pravo da dužnika koji im ne mogu vratiti dug prodaju u ropstvo. Robovi koji su to postali zahvaljujući ratu mogli su izboriti slobodu ako su bili u mogućnosti platiti vlastitu otkupninu, no to je bila rijetkost.¹¹ Najlakši i zapravo najpopularniji način nabave roba bio je sajam robova. Takvi su sajmovi postojali u Rimu te u Grčkoj na Delu gdje se prema povjesničaru Strabonu dnevno trgovalo i do tisuću robova.¹² Sajam robova u Rimu nalazio se na području zvanom *Graecostadium* smještenom iza *Basilice Julije* na rimskom Forumu. Nazivao se *Graecostadium* zbog toga što je veliki broj grčkih robova dolazio u Rim. Robove bi se postavilo na štand i skinulo ih se do gola jer bi na taj način potencijalni kupci u potpunosti mogli vidjeti što kupuju. Cijene robova određivale bi se prema karakteristikama svakog roba. U te karakteristike pripadala bi dob, spol, fizička snaga, izgled, vještina i zdravlje te inteligencija i obrazovanje. Robovi koji su bili puno vještiji i uvježbaniji imali bi veću cijenu od onih koji to nisu. Oni robovi koji su bili rijetkost zbog primjerice veće ljepote ili nekih drugih osobina bili bi izdvojeni i položeni na *saeptu* koju je izgradio rimski car Septimije Sever.¹³ Robovi bi na ovim sajmovima nosili vijenac te cedulju na vratu koja bi sadržavala popis njihovih najvažnijih osobina. U nekim slučajevima rob bi na glavi nosio šešir koji bi predstavljao znak da za njega prodavač ne jamči.¹⁴ Pripadnici rimskih vojnih postrojbi mogli su tijekom borbi kupiti zatočenike rata kao robove na dražbama. Robljem su mogla postati i djeca koju bi u ropstvo prodali roditelji. To se događalo u teškim vremenima, kada su djeca roditeljima predstavljala teški teret. Napuštena djeca umrla bi ili postala robljem.¹⁵

¹¹A.M. BURKS, 2008, 14-17.

¹²E. CRAVETTO, 2007, 261.

¹³SLAVE MARKET <http://www.tribunesandtriumphs.org/roman-life/slave-market.htm> (05.08.2021.)

¹⁴A. MUSIĆ, 1942, 154.

¹⁵J. MADDEN, 1996, 109 – 123.

4. ŽIVOT ROBOVA

Kao što je već posve jasno, život robova nije bio lak. U pogledu obrazovanja ili pak braka imali su strogo ograničena prava. Većinu robova gospodar je želio obrazovati i uvježbati s ciljem da postigne veću cijenu na sajmovima. Navedeno obrazovanje bilo je uglavnom obrtničko, a učili su ih i čitati i pisati. Specijalizirali bi se u nekim određenim područjima poput industrije ili poljodjelstva.

Rob se od običnog rimskog građanina nije ni u čemu razlikovao, sve do razdoblja kasnog Carstva kada su neki od njih morali nositi ovratnike, ponajviše zbog straha da ne pobjegnu.

Nažalost robovi nisu bili pošteđeni seksualnog iskorištavanja. Gospodar je pravo na to bez na spol roba, iako su ipak češće iskorištavane ropkinje. Ponekad bi takvo seksualno pravo nad robovima gospodar prenio na ostatak članova obitelji, prijatelja i znanaca. Djeca robova nisu bila pošteđena ovakvog načina života.¹⁶

Dijete majke roba bilo je rob bez obzira na to tko mu je bio otac. Ropkinje se nisu smjele udavati pa dijete nikako nije moglo biti povezano s ocem.¹⁷ Djeca robova bili su dužna raditi u kući u kojoj su boravili. Podatci o djeci robova potječu iz 1. st.pr.Kr. in sežu do 5. st. Prema Ulpianu, djeca robovi počinjali bi raditi s navršениh pet godina. U pogledu školovanja, razlike slobodnih rimskih dječaka i djeca robova bile su prilično vidljive. Dječaci rimskih građana u osnovnoj bi školi prešli sa statusa *infantia* (djetinjstvo) na status *pueritia* (dječaštvo). Kod djece robova bilo je drugačije. U dobi od pet godina bio bi kraj statusa *infantia* dok bi status *pueritiam* mogao trajati i do tridesete godine života, kad bi stekli mogućnost da budu oslobođeni. Kad bi ih odlučili prodati, odvojili bi ih od ostatka obitelji. Djeca su obavljala uglavnom jednostavne poslove, npr. na poljoprivrednim imanjima. Pomagali su u kuhinji ili se skrbili o životinjama poput kokoši i magaradi. Djecu robova uvijek je nadziralo starije dijete, rob koji bi podučavao mlađe i pomagao im da bolje unaprijede vještine.¹⁸

Kao i muški robovi, ropkinje nisu posjedovale pojedina prava i slobode u antičkom Rimu. Bile su bez građanskih i političkih prava. Njihov gospodar u svemu bio je *pater familias*. Morale su tražiti njegovo dopuštenje u odnosu na bilo kakve zahtjeve i prohtjeve. *Pater familias*, osim što je bio nadležan za sva pitanja, neudanim ženama bio bi i otac. Tijekom

¹⁶A.M. BURKS, 2008, 60-62.

¹⁷E.S. SHUMWAY, 1901, 640.

¹⁸C.LAES, 2008, 236-241.

razdoblja Republike i Carstva ropkinje su se bavile različitim tipovima poslova, uključivali su poljoprivredu, kućanstvo i medicinu. U poljoprivredi vodeću ulogu na posjedu imala bi žena upravitelja imanja (*vilica*). Ostatak ženskih robova na imanju vodili bi računa o polju i usjevu. U kućanstvu su ropkinje između ostalog bile i sluškinje, maserke ili su radile u kuhinji i brinule se za djecu gospodara. Osim poslova u kućanstvu, imanju i tvornicama, ropkinje su se bavile i upravnim poslovima, npr. tajništvom. No, bilo je i onih žena koje su se bavile prostitucijom, najčešće na nagovor gospodara, jer im je to predstavljao dobar izvor novca.

Postojalo je i nekoliko rimskih zakona koji su se odnosili na robove. U republikansko vrijeme unatoč tome što nisu imali nikakva prava, posjedovali su u manjem značaju dobar pravni položaj. Jedna od mogućnosti je bila ta da im je bilo dopušteno da budu svjedoci na sudovima. S vremenom se njihov položaj mijenjao, posebice za vrijeme carstva. U Republici su pak gospodari svoje robove imali pravo mučiti pa čak i ubiti kako god su htjeli, no za vrijeme Carstva to se zabranilo mnogim zakonima kojima su bili zaštićeni.¹⁹

Jedan od zakona koji je uveden da štiti robove od njihovih gospodara bio je *Lex Petronia*. Nisu ipak svi gospodari tretirali svoje robove na loš i nehuman način. U djelu „Rim u razdoblju najvišeg uspona carstva“ Jérôme Carcopino ističe tri gospodara koji su svoje robove iznimno poštivali. Prvi od njih je bio satiričar Juvenal koji nije podnosio vidjeti da se gospodar loše odnosi prema robu. Tako je jednom prilikom bičem napao škrtca koji je robove veoma slabo hranio. Optužio je i kaćiperku te kockara koji je uspio prokockati cijelo svoje bogatstvo a robovi su mu služili u poderanoj odjeći. Kao drugi primjer Carcopino ističe Plinija Mlađeg. Plinije je iznimno dobro tretirao svoje robove, brinuo se za njihovo zdravlje i plaćao im troškove putovanja. Cijenio je njihovu odanost i odnosio se prema njima s poštovanjem. Treći blagonakloni gospodar bio je senator Kornelije Ruf. On je radije razgovarao sa svojim robovima nego bilo s kim drugim.²⁰

Da zakon za rimske građane i robove nije vrijedio jednako potvrđuje i sljedeća činjenica. U slučaju kad bi rob ozlijedio rimskog građana ili građanku dobio bi kaznu od ukupno 300 asa. S druge strane, kad bi rimski građanin ili građanka ozlijedili roba, kazna bi iznosila samo 150 asa.²¹ Gospodar ili gospodarica robovima su dopuštali vlastite religijske prakse. Nisu na nje gledali kao na nekakvu vrstu opasnosti. Međutim, nisu im dozvoljavali da

¹⁹TONER, J., 2015. – The Roman Slavery, <https://www.unrv.com/slavery.php> (04.08.2021.)

²⁰J. CARCOPINO, 181, 68.

²¹L. J. SHUMKA, 2013, 8.

sudjeluju u rimskim kultovima. Ipak, kad bi se slavile neke religijske svečanosti smjeli su nazočiti, a nekad i sudjelovati. Također, bio im je dopušten ulazak u hramove. U vremenu kada je kršćanstvo već posve zavladao rimskim carstvom, robovi su uz pristanak gospodara mogli odlučiti pristupiti samostanu. Ulaskom u samostan postali bi slobodni ljudi, no ta je sloboda trajala samo dok su boravili tamo. Zanimljiva je činjenica da bi za vrijeme održavanja rimske svetkovine *Saturnalia* robovi barem simbolički nakratko mogli zamijeniti uloge sa svojim gospodarima.²²

Poneki gospodar svojem bi robu omogućio stupanje u poseban oblik bračne zajednice koji se zvao *contubernium*. To je bila vrsta gospodareve nagrade robu za dobro obavljeni posao ili dobro ponašanje. Oba partnera u zajednici morali su biti robovi, a ona se nije smatrala zakonski prihvaćenom, iako jes vremenom poprimile neke značajke pravog rimskog braka odnosno ženidbe (*iustaconnubia*). Tako su upotrebljavali iste pojmove kao i u slučaju prave bračne zajednice: primjerice, supružnici su se nazivali *coniuges*, *mariti* ili *uxores*, a njihova djeca *filii* i *filiae*. Međutim, ta djeca zakonski su pripadala isključivo majci ropkinji.²³

(Slika 1. Bogata rimska obitelj na objedu, Angus McBride <https://fineartamerica.com/featured/wealthy-roman-family-enjoying-a-meal-angus-mcbride.html> (05.08.2021.)

²²A.M. BURKS, 2008, 55 – 56.

²³P.A. CARTLEDGE, K.R. BRADLEY, 2011, 347.

5. POSLOVI ROBOVA

U antičkom Rimu robovi su se bavili različitim vrstama poslova. Glavna podjela poslova bila je na *familiju urbanu*(*familia urbana*),koja obuhvaća robove koje rade u gospodarevoj kući i brinu se o kućanstvu, te na *familiju rusticu*(*familia rustica*), koja obuhvaća robove na gospodarevu poljoprivrednom imanju te brinu o uzgoju i usjevima. Ostali robovi radili su na četiri različita područja. Prvoj skupini pripadaju zanatski poslove poput glazbenika, kovača, postolara, tapetara, lončara, ložača. Drugi su bili zabavljajući poslovi poput plesača i glumaca. Treći su bili ekonomski poslovi poput osobnih pomoćnika, tajnika, pisara, računovođa. Četvrtoj skupini pripadali su poslovi u industriji. Posebnu kategoriju robova imao je car u čijoj je službi bilo oko 20 tisuća robova. Kao što se može primijetiti, robovi su obavljali različite vrste poslova, od najnižih do najviših položaja, te je nemoguće zamisliti tadašnje rimsko društvo bez robovske radne snage. Jedno od prava robovabilo je pokrenuti vlastiti posao uz gospodarev pristanak. Gospodar je mogao uložiti određenu svotu novca da robu pripomogne u tom naumu,a to bi mu se ulaganje najčešće vraćalo kao dobit. Rob bi gospodaru svake godineplaćao određenu svotu novca koji bi zaradio u znak zahvale za gospodarevu investiciju. Ako ne bi tražio ovaj novac, gospodar je od roba mogao primiti isplatu ranije uloženog. U nekim slučajevima gospodar bi držao kontrolu nad poslom svojeg roba. Dobivao bi i besplatne poslovne usluge, čak i nakon možebitnog oslobođenja.²⁴

Robovi su bili podijeljeni na različite klase. Prva se odnosila na javne i privatne robove. Privatni su bili podijeljeni na *familiju urbanu* i *familiju rusticu*,kojoj će biti posvećena sljedeća poglavlja. Klase robova zvale su *seordinarii*, *vulgares*, *mediastini* i *quales-quaes*. U ovu podjelu mogli su biti uključeni i klasa *Literati*, no to je upitno. U prvu klasu,*ordinarii*, pripadali su robovi koji su vodili brigu o kućanstvu. Od svih klasa, ovi robovi uživali su najviše poštovanja od svojih gospodara. U njih su bili uključeni *actores*, *procuratores* i *dispensatores*. Druga skupina zvala se *vulgares*.U nju su spadali robovi zvani *ostiarii* odnosno domari, čija je dužnost bila paziti ulaz kuće. U starijim vremenima ove robove bi vezali lancima za kuće. Tu su također spadali *nomenclatores*, koji su morali pamtititi imena gosta svojih gospodara te *cubiculari* čija je dužnost bila nadziranje spavaćih soba te prostorija za sjedenje. Sljedeća klasa robova bili su *mediastini*. Ovi robovi su radili u *familiji rustici* kao dnevni radnici te u *familiji urbani* kao kućni robovi. Zadnju klasu robova činili su *quales-quaes*.Njih spominje samo rimski pravnik Ulpijan u zbirci pravnih spisa *Digestae*.

²⁴A.M. BURKS, 2008, 27 – 32.

Pretpostavlja se da su pripadali nekoj vrsti robova kažnjenika. *Literati* su pak bili iznimno cijenjeni od svojih gospodara. Žene koje su pripadale ovoj skupini mogle su raditi u gradu, dok su muškarci bili zaposleni i izvan grada Rima.²⁵

5.1.FAMILIA URBANA

Kao što je već prethodno navedeno, kategorija *familia urbana* obuhvaćala je onu kategoriju robova koji rade u gospodarevoj kući i brinu se o kućanstvu. Robovi su bili neophodni za nadziranje stanja u domu. Rimska je kuća bila hijerarhijski ustrojena na način da je na vrhu bio *pater familias*, ujedno i najstariji muški član u obitelji. Svi ostali članovi obitelji morali su tražiti njegovo odobrenje za bilo kakvu vrstu posla u vezi s kućom. *Pater familias* odlučivaobi i o sudbini vlastitog djeteta. Ako u kojem slučaju ne bi prihvatio dijete, pustio bi da ono umre od gladi ili ga prodao. Bez obzira na djetetovu dob, ako bi to *pater familias* htio, mogao je dijete prodati u roblje, izbaciti ga iz kuće ili ga dati ubiti.

Robovi su služili u gospodarevim kućama bez obzira na to kojoj bi klasi obitelj pripada. Često se događalo da bi gospodari robovima dali odrezati jezik. Robovi su spavali u skućenim prostorijama na tankim madracima s rudimentarnim namještajem. Osim gospodara, rob bi morao polagati račune i *procuratoru* kojemu je gospodar dao ovlasti. *Procurator* bi se bavio poslovima u kući i izvan nje, te bi vodio računa o nabavi potrebnih zaliha. Važni su još bili i *atrienses*, tj. upravitelji doma, te *dispensator* koji je kao i *procurator* vodio računa o nadziranju zaliha. U kući su robovi mogli obavljali različite vrste poslova, pa su tako neki radili kao odgojitelji djece, perači stopala, brijači, pazikuće te radnici u kuhinji i dnevnom boravku, npr. perači zlatnog i srebrnog posuđa, kuharii čistači stola. Neki su robovi bili zaduženi pomagati caru da zapamti imena svojih gostiju, a drugima je posao bio paziti na kućni zahod. Primjećuje se da su robovi u kući bili neophodna radna snaga.²⁶

Iz literature je vidljivo da su u *familiji urbani* robovi imali veću mogućnost zbližiti se i ostvariti dublji odnos s gospodarom i njegovom obitelji, što pak rob u *familiji rustici* nije mogao. Poneki gospodar u *familiji urbani* pohvalio bi svojeg roba ili ga čak i nagradio za uspješan posao ili zaslugu. Također, obiteljski robovi svojim su gospodarima činili puno ostalih usluga, npr. obavljali poslove umjesto njih ili nabavljali namirnice i ostale potrepštine za kuću. Iz toga je vidljivo da su gospodari u robove imali povjerenja. Osim na poslovni sastanak, rob je mogao umjesto gospodara otići na suđenje ili bilo koju vjersku aktivnost. Ako

²⁵W. A. BECKER, 1844, 211- 218.

²⁶A.M. BURKS, 2008, 33-38.

bi tada išao i gospodar, redovito bi ga pratila nekolicina njegovih robova. Privilegijama robovlasništva služili bi se i drugi slobodno rođeni članovi obitelji, koje su robovi često pratili u javnim kupeljima bili koji bi im nosili čistu i svježe opranu odjeću. Rimska djeca vođena su u školu u pratnji roba koji se nazivao *paedagogus*, a koji je uz dijete bio i tijekom nastave. Kad bi rimska obitelj pozivala goste, rob bi bio prvi koji bi ih dočekivao na vratima kuće.²⁷

5.2.FAMILIA RUSTICA

Kategorija *familia rustica* obuhvaćala je robove koji rade na posjedima svojeg gospodara. Postojali su i uvjeti koje je gospodar morao ispuniti da bi rob mogao raditi na posjedima, a to su da im se zajamče mjesta za spavanje i prehrana. Kao radnike su zemljoposjednici mogli iskorištavati i besplatni radnu snagu, no takvi su radnici u bilo kojem trenutku mogli otići zbog poziva u vojsku, koju s druge strane robovi nisu bili dužni služiti. Robovi su na imanjima radili prekovremeno te tijekom praznika. Predstojnik robova na poljoprivrednom imanju bio je *vilicus* (upravitelj imanja), koji je nadzirao svaki njihov pokret te vodio računa o radu. Njegov glavni zadatak bio je održavanje odjeće robova ispravnom i čistom te skrb o poljoprivrednoj opremi. U strahu da *vilicus* ne bi ulazio u intiman odnos sa ženama ropkinjama, gospodar bi mu dao ženu. Bez obzira na to što je upravitelj imanja zamjenjivao gospodara na poljoprivrednom gospodarstvu, on ipak nije imao pravo da na tom imanju ugošćuje svoje prijatelje i obitelj, već isključivo prijatelje i obitelj gospodara. U slučajevima u kojima je gospodar posjedovao više imanja, uzeo bi robove u službe koje su se zvale *procuratori operummagister*. *Procurator* je nadzirao sva imanja, dok je *operummagister* bio dužan nadzirati pojedine skupine robova.

Robovi su na poljoprivrednim imanjima radili kao kuhari, čistači, vrtlari te osobna posluga gospodara. *Vilicus* nije smio biti preokrutan prema robovima i kažnjavati ih, jer je za to bio dužan odgovarati. Rimska poljoprivreda na kraju Republike i početkom Carstva mnogo je ovisila o radu robova, na osnovi čijeg se rada iz dana u dan postizala željena razina prinosa kojom se Rim održavao sitim.²⁸

²⁷P.A. CARTLEDGE, K.R. BRADLEY, 2011, 340-354

²⁸A.M. BURKS, 2008, 38 – 48.

5.3.OSTALI POSLOVI

Osim *familije rustice i urbane*, robovi su u antičkom Rimu radili na mnogim drugim područjima. U ostale poslove ubrajaju se industrija, javni poslovi, zabavljaštvo, sudstvo, gladijatorske igre i rudarenje.

Industrija je u Rimu bila značajna još u doba Carstva. Ističe se aretinska keramika, u čijoj je proizvodnji sudjelovalo mnogo robova. Robovi su radili i kao graditelji zgrada, pa je tako očuvan zapis prema kojemu je u 1. st. pr. Kr. Marko Licinije Kras podizao kuće pomoću više od 500 robova graditelja. Pri tome su se služili opekama iz tvornica. Tijekom kasne republike i ranog carstva rudarenje je bilo iznimno važno. No, uvjeti rada u ovoj vrsti posla bili su iznimno teški. Zbog straha da neće biti dovoljno robova, Rimljani su ih manje upotrebljavali za rudarenje, no, unatoč tomu, oni su bili neophodni u rudnicima. U tom su razdoblju neki roboviradili u vladi kao blagajnici, računovođe, liktori, domari i ostalo. Nisu mogli raditi na visokim pozicijama, no na nižim pozicijama pokazali su se korisnima. Osim poslova u rudnicima i u vladi robovi su radili i kao zabavljači. Priredbe i zabave služile su za zabavljanje rimskog društva i to je imalo važnu ulogu u antičkom Rimu. Igre su uključivale gladijatorske borbe, lov i utrke. Organizatori zabava od Senata dobili bi veliki proračun za održavanje štoveličanstvenijih i zabavnijih igara.

Važno zbiljevanje bio je i lov, u kojem su se lovile kako uobičajene divlje životinje poput lisica i medvjeda tako i one egzotične poput pantera, tigrova, lavova i slonova. U kazalištima su glumci često bivali robovima. Neka od poznatih imena glumaca robova u tadašnje vrijeme bili su Antifon (*Antiphon*) i Panurg (*Panurgus*). Od Grka su Rimljani preuzeli klasični oblik kazališta. Osim kao kazališni glumci robovi bi radili i iza pozornice. Robovi su se pokazali i kao iznimno važna i cijenjena radna snaga i u javnim poslovima. Neki od tih poslova bili su skrb o akveduktu. U početku o akveduktusu se skrbi privatni građani, no kasnije se za tu ulogu sve više iskorištavalo robove, pa ih je u službi znalo biti i oko 700. Rimski car August na kraju je 22. pr. Kr. ustrojio profesionalan odjel vatrogasaca, u kojem su većinu radne snage činili robovi. Vjeruje se da je car kao najbogatija osoba u tadašnje vrijeme raspolagao s oko 20 tisuća robova. Za svakog roba imao je posebnu kategoriju posla i naziva. Tako je imao posebnog roba za svaku vrstu odjeće, npr. za toge koje je nosio u gradu (*a veste forensi*), tunike koje je nosio u palači (*a veste privata*), odjeću za kazalište (*a veste scaenica*) te za gladijatorske borbe (*a veste gladiatoria*). Imao je također više skupina robova zaduženih za brigu o posuđu, poput onih koji su se brinuli o posuđu za jelo, čašama za piće, srebrnini,

zlatnini i kristalnom posuđu. Postojalo je također više skupina robova zaduženih za brigu o nakitu, kao što su bili čuvari kopče (*a fibulis*) i bisera (*a margaritis*). Za vrijeme svečanih primanja posebni su robovi bili zaduženi za podizanje zastora na ulazu (*vellarii*), vođenje gostiju do cara (*abadmissione*) i za predstavljanje (*nomenclatores*). Prilikom objeda postojala je posebna posluga zadužena za raspored jela (*structores*), posluga u blagovaonici (*triclinarii*) te posluga zadužena za donošenje (*ministratores*) i odnošenje jela (*analectae*). Gladijatorske igre bile su iznimno popularne i privukle bi najveću publiku. Osobe koje bi sudjelovale u gladijatorskim borbama bili bi zatvorenici, zločinci te robovi zarobljeni u ratu. Večer prije borbe gladijatori binazočili zajedničkim gozbama na kojima su također posluživali robovi. Prije početka bitke pozdravljali bi cara. Kad se ne bi borili, boravili bi u malim klijetkama bez prozora. U slučaju pobjede, gladijatori su si mogli steći slobodu ili pak biti nagrađeni darovima i novcem.²⁹

Prije samog ulaska u gladijatorsku arenu i početak teške i pogibeljne borbe, gladijatori koji su većinom bili robovi – morali su proći određenu obuku. Pripremali su se i psihički i fizički. Sama priprema se odvijala u tzv. gladijatorskim školama gdje je glavnu riječ imala osoba pod nazivom *lanista*, glavni vođa pripreme. Osim *lanista*, gladijatore su obučavali i ostali treneri. Treninzi su bili poprilično intenzivni i nimalo laki. Služili bi se oružjem kojim se zapravo borilo u areni. U areni su se gladijatori borili protiv drugih gladijatora, odnosno jedni protiv drugih. Tu je važnu ulogu igrala i publika, a gledatelji su tim više uživali što bi borba gladijatorabila žešća i krvavija. Neki bi gledatelji poticali uspješnije gladijatore da ubijaju oslabljene suparnike. Nisu se samo muškarci borili u gladijatorskim arenama: nerijetko u literaturi nalazimo i to da su u njima sudjelovale i žene.³⁰

²⁹J. CARCOPINO, 1981, 74-84.

³⁰A. KORDAS, 2023, 283-285.

6. KAZNA ZA ROBOVE

Robovi u antičkom Rimu nisu bili pošteđeni kazna, koje su često bile prilično okrutne, a nekad i barbarske. Neke od najoštrijih kazna bile su bičevanje, razapinjanje na križ te prignječivanje. Onima koji nisu bili osuđeni na smrt često su se otkidali dijelovi tijela poput ruku, stopala, ušiju, nosa te očiju. Za vrijeme rane Republike, gospodari su nad svojim robovima imali pravo izvršiti bilo kakvu kaznu. Ta se ovlast opisivala latinskom riječju *potestas*, koja se odnosila na gospodarevu moć nad robovima, a jednako se odnosila i na očevu vlast nad djecom. Kad su robovi bili optuženi za bilo kakav teški prekršaj ili krađu, bili bi razapinjani. To se s vremenom promijenilo pod utjecajem cara Konstantina. Robovi u kućama bili bi puno bolje tretirani od robova na selima. Oni na selu radili su u lancima, a noću su držani u radnim kućicama (*ergastula*). Neke bi robove na selu prisiljavali da obriju glavu kako bi se njihova kosa iskoristila za pravljenje vlasulja za bogate rimske građanke. Rob osuđen na najstrožu kaznu prvo bi bio bičevan pa onda razodjeven te naposljetku pribijen na križ. Na križ bi ga učvrstili čavlima koje koji bi se zabijali kod zglobova, između dviju kostiju podlaktica, ili u sami zglob. Pri ovom iznimno brutalnom načinu mučenja robovi bi boravili u vrlo napornom položaju za tijelo, pri čemu bi došlo do iščašenja ramena i lakatnih zglobova. Kažnjenik ne bi mogao disati te bi od gušenja umro. Uznemirujuća je činjenica da bi ponekad od razapinjanja na križ do smrti proteklo i po nekoliko sati, a u iznimnim slučajevima i po nekoliko dana. U zapisima je zabilježen slučaj gdje je jedan rob uspio preživjeti devet dana na križu i naposljetku umro. U slučajevima kad bi rob ubio svog gospodara ili ga na bilo koji način ozlijedio bio bi osuđen na mučenje i smrt. Kažnjen tada ne bi bio samo rob kao počinitelj, već i ostatak članova njegove obitelji. Kada bi rob uspio pobjeći te kad bi ga naposljetku konačno uhvatili označili bi njegovu čelo sa slovima „FUG“, što je skraćenica latinske riječi *fugitivus* (bjegunac), a takvo žigosanje često bi pratilo i kazne poput lomljenja kostiju i zglobova. U slučaju krađe robovimase na čelu utiskivao natpis „FUR“, latinska riječ za lupeža. Ponekad bi se služili i tetoviranjem. Tako su robovi primljeni ugladijatorske škole bili označivani tetovažama na licu, nogama i rukama. Još jedan brutalan način mučenja bilo je bičevanje. Bič zvan *flagrum* ili *flagellum*, za koji su bili pričvršćeni djelići kovine ili oštre kosti, pri šibanju bi derao kožu. Manje čest oblik kazne bio je nošenje

komada drveta oko vrata. To se drvo nazivalo *furca*, a robovi osuđeni na ovu kaznu zvali su se *furciferi*.³¹

(Slika 2. Ovratnik robova, *PUNISHMENTS IN ANCIENT ROME* <https://factsanddetails.com/world/cat56/sub408/entry-6360.html> (05.08.2021.))

Kada bi rob počinio neki manji prijestup ili prekršaj, bio bi odveden na prisilni rad. Najteži oblik prisilnog rada bilo je rudarenje. Ponekad bi kažnjeni bili prisiljeni postati gladijatori.³²

Najpoznatiji slučaj kažnjavanja robova dogodio se za vrijeme trećeg ustanka robova koji je predvodio Spartak. Nakon što su robovi doživjeli poraz osuđeni su na smrt na najteži mogući način – razapinjanjem na križ. Tako je po nalogu Marka Licinija Krasa ubijeno više od 6 tisuća robova, koji su razapeti duž *Vije Appije*. Taj je čin bio upozorenje, izdano s namjerom da se takav ustanak nikada ne ponovi.³³

³¹SLAVE PUNISHMENT <http://www.tribunesandtriumphs.org/roman-life/slave-punishment.htm> (04.08.2021.)

³² SLAVERY <http://www.classicsunveiled.com/romel/html/slavery.html> (05.08.2021.)

³³TORTURE USED BY ANCIENT ROMANS <https://imperiumromanum.pl/en/roman-constitution/roman-law/torture-used-by-ancient-romans/> (05.08.2021.)

7. POBUNE ROBOVA

U razdoblju antičkog Rima bile su sveukupno tri pobune robova. Iako su u svakoj pružili dobar otpor i oštetili Rimljane, na kraju su sve okončane porazima. Cilj pobune robovima nije bila želja da zaustave ropstvo u potpunosti, već bi u slučaju da su pobijedili otišli kućama kao slobodni ljudi³⁴. Izvore o trima robovskim ustancima pronalazimo kod povjesničara Diodora Sicilskog (*Diodorus Siculus*) i Strabona. Razlozi stvaranja pobune mogli su biti razni, no, u prvom redu postavlja se ipak razlog brutalnog i nehumanog odnosa gospodara prema robu.

Prva se pobuna dogodila na Siciliji 135. pr. Kr. Na početku se smatralo da su pobunu izazvali stočari, no s obzirom na to da su bili malobrojni, jasno je da su imali pomoć sa strane. Pobuna se dogodila potpuno neočekivano i Rimljani je nisu dočekali potpuno spremni. Dodatan razlog za pobunu robovi su imali kad je oko 140. pr. Kr. više od 917 odbjeglih robova vraćeno gospodarima. Na čelu pobune bio je Eun (*Eunus*) iz Apameje. U vezi s njime okolno je stanovništvo proširilo glasine da posjeduje nadnaravne moći, što je naposljetku i sam ustvrdio. Tvrdio je i da mu se bogovi obraćaju u snu a on iz njihovih usta otkriva budućnost. Svojim se podanicima robovima hvalio kako mu je božica Atargatis prorekla da će jednom postati kralj. Pobuna je započela u proljeće 135. pr. Kr. kad su robovi na čelu s Eunom zauzeli grad Ennu. Spalili su grad, silovali i ubijali djecu te ostatak stanovništva. Poštedjeli su samo one koji su im bili u stanju pomoći u izradi oružja, poput kovača i trgovaca. Njih su kasnije poslali na prisilan rad. Eun se ubrzo proglasio kraljem i promijenio ime u Antioh. Ubrzo nakon toga gradove na drugoj strani Sicilije pustošiti je stala i druga pobuna robova na čelu kojih je bio stočar Kleon. Rimljani su ovo vidjeli kao odličnu priliku da se dvije robovske vojske međusobno zavade, no to im nije uspjelo. Kleon se na kraju sa svojom vojskom pridružio Eunu u njegovim sljedećim pohodima. Nakon što su opustošili grad Ennu ubrzo su napali grad Agrigento (*Acragas*) i Taorminu (*Tauromenium*). Na čelu grada Taormine bio je zapovjednik Kvint Fabije (*Quintus Fabius*). Rimljani su nakon toga odlučili na bilo koji način ugušiti pobunu te poslali vojsku s najboljim pretorima na čelu, no to im nije pošlo za rukom – Rimljani su poraženi. Ubrzo su smislili novi plan i poslali novog vojskovođu, konzula Lucija Kalpurnija Pizona Frugija, koji je stigao u grad Morgantinu i tamo uspješno pobio 8000 robova. Na kraju pobune započele su izdaje robova. Zahvaljujući

³⁴ I. DE HAAS, SLAVE RESISTANCE IN ANCIENT ROME <http://ultimatehistoryproject.com/slave-resistance-in-rome.htm> (05.08.2021.)

njima, Rimljani su zauzeli grad Ennu i ubili Kleona. Eunje tada postao svjestan da neće moći pobijediti. Preostali živi robovi bili su u strahu od Rimljana i smrti na križu te su se, kako bi izbjegli razapinjanje, odlučili na masovno samoubojstvo koje su počinili tako da si su međusobno jedan drugome odsijecali glave. Eun, koji se skrivao u špilji, ubrzo je ulovljen i naposljetku umro od bolesti.³⁵

Sljedeća pobuna robova dogodila se također na Siciliji a trajala je sveukupno tri godine. Na čelu ove pobune bio je azijski rob pod imenom Salvije Trifon.. Njegova vojska sastojala se od sveukupno 20 tisuća ljudi, s oko 2000 konjanika. Ubrzo je i on promijenio ime u Trifon. S njima su se udružile snage na čelu s robom pod imenom Atenion. Salvije je uskoro poražen u bitci. Kao i kod prve pobune, preostali živi robovi počinili su samoubojstvo zbog straha da ne završe u arenama kao gladijatori.³⁶ Najvažniji izvor u vezi s ovim sukobom rimski je povjesničar Diodor Sicilski (*Diodorus Siculus*). Ovaj rat je trajao 104. – 100. pr. Kr. U ovom su sukobu robovi zaratili s Rimljanima jer su smatrali da nikad nisu ni trebali biti zarobljeni i da bi im trebalo dati status slobodnjaka.³⁷

Najpoznatija pobuna dogodila se između 73. i 71. pr. Kr. na području grada Kapue, smještenog nedaleko od Napulja. Tada je 78 gladijatora uspjelo pobjeći iz svojih škola naoružani kuhinjskim priborom. Na strani Rimljana borio se poznati vojskovođa pod imenom Spartak, gladijator-rob.³⁸ Spartak je bio tračkog podrijetla te je i sam bio uhvaćen i prodan u roblje. Postao je poznat još dok je bio u gladijatorskoj školi. Bio je uzor mnogim kasnijim vojskovođama, a o njemu su pisali brojni rimski i svjetski povjesničari.³⁹ Zanimljiva činjenica bila je ta da je u pobuni sudjelovala i njegova žena. Naoružali su se gladijatorskom opremom zaplijenjenom iz kola koja su predusretali. Osim robova gladijatora u borbi su sudjelovali i robovi stočari i pastiri. Rimski je vojskovođa Marko Licinije Kras poslan da se suprotstavi ovoj pobuni. U srazu rimskim legijama, Spartakovi su ljudi dolazili i do pobjeda, nakon kojih bi kao trofej uzimali oružje rimskih vojnika. Spartak je naposljetku poginuo u borbi, a ostatak njegovih suboraca uhvaćen je.

Lucije Anej Seneka navodi da se u rimskom Senatu čak predložilo da donese zakonu pri kojem bi robovi morali nositi lako prepoznatljivu odjeću. Tu se primjećuje koliki su strah pobune robova izazvale kod stanovnika Rima. Međutim, senatori su ubrzo shvatili bi time

³⁵ P. GREEN, 1961, 10-29.

³⁶ D. VARELLI, 2005, http://warflute.org/armies/sicilian_slave_revolt_135-132_104 (12.10.2024.)

³⁷ A. BEEK, 2016

³⁸ D. VARELLI, 2005, http://warflute.org/armies/sicilian_slave_revolt_135-132_104 (05.08.2021.)

³⁹ SPARTACUS http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/spartacus.shtml (05.08.2021.)

robovi mogli postali svjesni straha koji uživaju te ugroziti svoje gospodare, pa su odbili navedeni zahtjev. Robovi su nezadovoljstva načinom života i načinom na koji se prema njima opohode njihovi gospodari ili pak drugi Rimljani pokazivali na različite načine. Međutim, morali su biti oprezni pri svojim naumima. Jesan od načina izražavanja nezadovoljstvabio je sabotiranje gospodara. To su činili takošto su krali hranu te druge kućne zalihe. Oni robovi koji su radili na nekim određenim pozicijama mogli su krivotvoriti knjige ili pronevjeravati novac svojih gospodara, čime su si nekad znali otplatiti slobodu. Oni robovi koji su radili na poljoprivrednim gospodarstvima mogli su ozlijediti životinje s kojima su radili, sve u svrhu izbjegavanja posla. Ubrzo su se gospodari počeli buniti na svoje robove, nazivati ih lijenima te tvrditi kako prave probleme krađući hranu i vrijedne predmete poput primjerice srebrnine.⁴⁰

⁴⁰K. BRADLEY, 2011, RESISTING SLAVERY IN ANCIENT ROME
http://www.bbc.co.uk/history/ancient/romans/slavery_01.shtml (05.08.2021.)

8. OSLOBOĐENJE OD ROPSTVA

U antičkom Rimu postojala je i mogućnost da se robovi oslobode od gospodara. Oslobođeni rob zvao bi se *libertus*, a oslobođena ropkinja *liberta*. Međutim, oslobođenje nije bilo lako steći, a kada bi se jednom konačno i steklo, rob je i dalje ovisio o svojem gospodaru. Rob bi poštovao svojeg gospodara te bi ga nazivao svojim zaštitnikom odnosno patronom (*patronus*). S vremenom je bilo sve lakše steći slobodu. Tako je primjerice gospodar roba mogao osloboditi u pismu ili pak usmenom izjavom na gozbi koju bi priredio tu čast. Car August donio je zakon prema kojem nije bilo dopušteno osloboditi roba ako nema navršenih 18 godina. Postojala je čak i najviša navršena dob koja je iznosila 30 nakon koje se više sloboda nije mogla steći. Kad bi rob napokon izborio slobodu, poneki carevi na ruke bi im stavljali zlatno prstenje vitezova ili dijelili *natalium restitio*. Tim činom pokušale bi se izbrisati sve nedaće koju je rob za vrijeme svojeg robovlasništva pretrpio. Kada bi se jednom rob oslobodio, smatrao se normalnim pripadnikom rimskog građanstva. Više su privilegirani ipak bili jedino oni robovi koji su nekada služili caru. Iako nisu uživali potpuno građanstvo, zahvaljujući povjerenju koje su stekli kod cara mogli su zapovijedati rimskim plebejcima i odličnicima.

Da bi rob postao oslobođenik, prvo bi trebao pričekati odluku magistrata kojemu je prethodno poslan zahtjev. Prilikom stjecanja slobode rob bi stekao novo ime. Staro ime sada bi mu postalo novo prezime. Unatoč svemu, nisu uživali potpunu političku moć kao i ostali rimski građani. Neka od njihovih ograničenja su bila nemogućnost pristupanja magistraturi, Senatu te viteškom redu. Car August zabranio je oslobođenicima klapati brakove sa senatorima ili pak njihovim potomcima. Sve do 84. pr. Kr. bili su dužni u ime uključiti jedan od rimskih tribusa, ali nakon navedene godine ta je praksa prestala.

U onim kućama gdje se prema robovima odnosila dobro i gdje su poštovani jednako kao ostatak članova obitelji, gospodari bi im znali i plaćati za usluge. S pomoću prikupljenog novca rob je mogao sam sebe otkupiti te na taj način steći slobodu. U antičko je doba Rim bio jedini grad u kojem su se robovi mogli oslobađati.⁴¹

Oslobođeni robovi imali su pravo glasa, no nisu se smjeli sami kandidirati ni za kakve javne urede. Prema rimskom zakonu, slobodni robovi postali sudruštveno i gospodarski neovisni od svojih nekadašnjih gospodara. Međutim, bivši su robovi ipak imali obvezu

⁴¹J. CARCOPINO, 1981, 66-69.

godišnjeg rada kod onih kojih su ih oslobodili. To se zvalo *operae* i s time su se morali složiti i oslobođeni robovi i njihovi bivši gospodari. Oslobođenici također nisu smjeli imati ikakve veze s ostalim članovima svoje obitelji ako i oni nisu bili oslobođeni.⁴²

Prvi spomeni oslobađanja robova prisutni su još u doba Kraljevstva. Glavan izvor za to pruža rimski povjesničar Dionizije Halikarnašanin. Prema njemu rimski kralj ServijeTulijebio je prvi koji je uopće ustanovio pojam manumisije, tj. oslobađanja roba. Prvi zabilježeni slučaj robovlasništva datira iz doba prvog rimskog kraljaRomula, koji je dopustio očevima da prodaju svoje sinove u roblje. S druge strane za vrijeme Republike postojalo je više što formalnih što neformalnih oblika oslobađanja robova. Svi oblici jednako su vrijedili i muške i za ženske robove. U formalne oblike oslobođenja ubrajaju se *censu*, *testamento* i *vindicta*. U neformalne oblike svrstavaju se *interamicos* i *per epistolam*. *Manumissiocensu* vršila se u sklopu popisa stanovništva (*census*). Cenzus je bio obvezni oblik popisivanja u kojem su morali sudjelovati svi rimski građani pa tako i oslobođenici. Provodio se svakih pet godina, a u njega bi se morali upisati žena, djeca, robovi i bogatstvo koje pojedinac posjeduje. Kada je gospodar poželio osloboditi roba doveo bi ga na cenzus i upisao. Nije bilo posve jasno bi li se oslobodio u trenutku kad bi se zapisao u cenzus ili kad bi vlada ozakonila te papire. Drugi način bio je *testamento*, vrlo popularan oblik manumisije. U ovom obliku gospodar je bilo važno da je rob zaposlen te da posjeduje nekakvu socijalnu funkciju. Zadnji formalni oblik manumisije bio je *vindicta* koji je bio inačica procesa pod imenom *causaliberis*. Vlada je bila dužna osloboditi roba koji nije bio zakonito odveden u ropstvo. Prvi način neformalnog oblika manumisije je bio *interamicos*. U prijevodu to bi značilo da je rob pušten u dogovoru „među prijateljima“. Sljedeći oblik bio je pomoću gospodareva pisma ili službeno *per epistolam*. U trenutku kad bi rob primio gospodarevo pismo postao bi slobodan. Kasnije, za vrijeme Carstva, *vindicta* i *testamento* ostali su i dalje oblici oslobođenja te su se rabili i u daljnjim postupcima. Uveden je i novi formalan oblik oslobođenja pod nazivom *in sacrosanctaecclesia*. Ovaj oblik formaliziran je za vrijeme cara Konstantina Velikog. Ovim oblikom oslobođenja crkva je dobila mogućnost da oslobađa svoje robove. Prilikom toga nije bilo potrebno nikakvo pismo već usmena izjava. Neformalan oblik oslobođenja za vrijeme republike, *interamicos* tada je postao formalan. Da bi on postao konačan vlada je zahtijevala da sadrži službeni potpis barem petero svjedoka. Rob se s vremenom mogao osloboditi i ako bi netko poželio usvojiti roba za sina.

⁴²A.M. BURKS, 2008, 23-25.

Rob se mogao osloboditi i putem države. Ako bi rob smatrao da ga gospodar previše izrabljuje mogao je pobjeći na glavni trg države i stati pod kipom cara. To je bio nekakav oblik prosvjeda robova. Kada bi tako stajao pred kipom cara, država bi ga štitila. Međutim, netko je ipak morao potvrditi da ga gospodar zlostavlja. Autoriteti države ispitali bi njegove tvrdnje te bi u slučaju da se one pokažu istinitima rob bio oslobođen. Ako je neki rob pak bio u vlasništvu više gospodara odjednom, za njegovo oslobođenje bio je potreban pristanak svih njih. S druge strane gospodarica koja je u procesu rastave nije mogla osloboditi svojeg roba sve dok ne prođe najmanje šest dana od konačne presude o rastavi braka. U posve rijetkim slučajevima kad je rob posjedovao i svoje osobne robove, nije ih mogao osloboditi sve dok ne bi dobio pristanak svojeg gospodara ili gospodarice.⁴³

⁴³A.M. BURKS, 2008, 67 – 77.

9. ZAKLJUČAK

Položaj robova i njihova prava značajno su se mijenjali tijekom vremena. Za vrijeme Republike rob je bio u iznimno teškom položaju i živio u poprilično nehumanim uvjetima. Gospodari ili gospodarice mogli su u početku njima postupati kako god žele. Dopušteno im je bilo mučiti ih na sve moguće načine i iskorištavati ih prema slobodnom nahođenju. Nisu bili smatrani punopravnim pripadnicima društva, već osobnim posjedom gospodara. Uskraćena su im bila osnovna životna čovjeka, kao što su prava na sklapanje braka, glasovanje, imanje djece, posjedovanje imovine i slično. O svim njihovim osobnim posjedima odlučivao je njihov gospodar odnosno gospodarica.

Robovi su često cijenili i poštovali svoje gospodare bez obzira na to kako su se oni odnosili prema njima. Većina ih je poštovala zbog činjenice da su zahvaljujući gospodarima imaju gdje živjeti, no i velikim dijelom zbog toga što su gospodari imali pravo odlučivati o njihovu životu i smrti. Robom je u antičkom svijetu mogao postati bilo koji čovjek bez obzira na podrijetlo.

Kad su za vrijeme Carstva doneseni brojni zakoni, njihov položaj u rimskom društvu značajno se promijenio. Jedna od promjena koja je bila prilično značajna ta je da je gospodaru zabranjeno slobodno ubijati i kažnjavati robove. Ako bi naposljetku i stekli status oslobođenika, bivši su robovi i dalje bili dužni pomagati svojem gospodaru bez obzira na to što više nisu u njihovoj službi. To se smatralo znakom zahvalnosti za to što su se brinuli o njima i dali im prostor za život. Iako su stekli neka osnovna prava poput prava da budu svjedoci na suđenju, još su uvijek imali drugačiji status u odnosu na ostale rimske građane. U poglavlju „Kazne za robove“ uočeno jesu robovi kažnjavani izuzetno nemilosrdno, te da su se u pojedinim trenucima njihovi vlasnici izživljavali nad njima. U literaturi je ipak zabilježena i nekolicina gospodara koji su svoje robove cijenili, poštovali ih kao radnike, ali i kao ljude. Bez obzira na način na koji se odnosilo prema njima, još je i starim Rimljanima bilo jasno da bez robova kao radne snage rimsko društvo ne bi funkcioniralo na način na koji jest.

10. POPIS LITERATURE

- BASTA, H., 2017. – Slaves, Coloni and Status Confusion in the Late Roman Empire, University of Nebraska, Lincoln, Nebraska
- BECKER, W. A., 1849. – Gallus: or, Roman Scenes of the Time of Augustus, John W. Parker, London
- BEEK, A., 2016. – The Pirate Connection: Roman Politics, Servile Wars and the East, the John Hopkins University Press, Maryland
- BRADLEY, K. R., 1988. – Historical Reflections/Réflexions Historiques, Vol.15, No.3.,
- BURKS, A. M., 2005. – Roman Slavery: A Study of Roman Society and Its Dependence on Slaves, East Tennessee State University, Tennessee
- CARCOPINO, J., 1981. – RIM u razdoblju najvišeg uspona carstva, ITRO Naprijed, Zagreb
- CARTLEDGE P., BRADLEY, K.R., 2011. – Slavery and the Roman Family, the Cambridge World History of Slavery, Cambridge University Press, Cambridge
- CRAVETTO, E., 2007. – Povijest / Rimsko Carstvo, Europapress holding, Zagreb
- GREEN, P., 1961. – The First Sicilian Slave War, Oxford University Press on Behalf Of The Past And Present Society, Oxford
- MADDEN, J., 1996. – Slavery in the Roman Empire, Number and Origins, Classics Ireland,
- MUSIĆ, A., 1942., – Nacrt grčkih i rimskih starina, Hrvatska državna tiskara, Zagreb
- LAES, C., 2008. – Child Slaves at Work in Roman Antiquity, Ancient Society
- SHUMKA, L.J., 2013. – Themes in Roman Society, 1st Edition, Oxford University Press Canada, Oxford
- SHUMWAY, E. S, 1901. – Freedom and Slavery in Roman Law, The American Law Register (1898-1907), 49
- D. VARELLI, 2005, (05.08.2021.)
- TONER, J., 2015. – The Roman Slavery, <https://www.unrv.com/slavery.php> (04.08.2021.)
- Slave Market, <http://www.tribunesandtriumphs.org/roman-life/slave-market.htm> (05.08.2021.)

Slave Punishment,<http://www.tribunesandtriumphs.org/roman-life/slave-punishment.htm>
(04.08.2021.)

Slavery,<http://www.classicsunveiled.com/romel/html/slavery.html> (05.08.2021.)

Torture Used By AncientRomans,<https://imperiumromanum.pl/en/roman-constitution/roman-law/torture-used-by-ancient-romans/> (05.08.2021.)

I. DE HAAS, Slave Resistance In Ancient Rome, <http://ultimatehistoryproject.com/slave-resistance-in-rome.htm> (05.08.2021.)

Spartacus,http://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/spartacus.shtm (05.08.2021.)

BRADLEY, K., 2011. – ResistingSlavery in Ancient Rome,
http://www.bbc.co.uk/history/ancient/romans/slavery_01.shtml (05.08.2021.)

11. SAŽETAK

Robovi u antičkom Rimu

Robovi u antičkom Rimu predstavljaju jako važan aspekt rimske obitelji. Bilo ih je vrlo mnogo, a život im nije bio lak. Prava su im bila ograničena. Bavili su se različitim vrstama posla kao što je rad u okviru *familije urbane* ili *familije rustice*. Uz te zadaće, robovi su se bavili i industrijom, gladijatorskim igrama, rudarenjem, a neki su bili i glumci u kazalištima. Nad njima su često izvršavane poprilično okrutne kazne, poput bičevanja, a u nekim slučajevima i metode smaknuća, kao što je razapinjanje. Usljed navedenog došlo je do triju zabilježenih velikih pobuna robova. Za život robova od iznimnog je značaja bilo stjecanje slobode. Oslobođenjem bi stekli ograničena prava, kao što je pravo glasa, te se donekle odvojili od gospodara i stekli humanije uvjete za život. U ovom radu pokušalo se obuhvatiti najbitnije stavke života roba u antičkom Rimu.

Ključne riječi: *robovi, familia urbana, familia rustica, oslobođenje roba, pobune robova*

12. ABSTRACT

Slaves in ancient Rome

In ancient Rome, slaves played a crucial role in family life. Their numbers were significant, but their lives were often harsh and rights severely limited. Slaves worked in various capacities, including within urban (*familia urbana*) and rural (*familia rustica*) households. They were also involved in industries, gladiatorial games, mining, and some even performed as actors in theaters. Punishments for slaves were frequently brutal, ranging from flogging to execution methods like crucifixion. This led to three notable large-scale slave revolts. Gaining freedom was immensely important for slaves, as it granted them limited rights, such as the right to vote, and allowed them to distance themselves from their masters, improving their living conditions. This paper aims to cover the essential aspects of slave life in ancient Rome.

Key words: *slaves, familia urbana, familia rustica, slavery freedom, slave rebellions*